1. grein.
Hugmynd sjiðafræðinnar.

Í byrjun hverrar vísindagreinar, verður einungis skattlega sagt hvað hún sje, útlistun hennar sjeft-er einungis fullskýrt hugmynd hennar. Í þessu augnamiði gjeta menn sagt, að siðafræðin sje vísindagrein um að æðsta gæða, sem hvít ekki nú þinn vilja mannsins; þetta mjög er nú ærandanlegt, og nú þess það er hið æðsta, enn ekki óvarlegt því, því ekki er að skoða hina sjerstaklegu ávexlu sem "prozessus in infinitum"? — Það góða er hið æðsta vilja lögmál. Siðafr. má því líka kalla vísindagreinina um hið algjörða lögmál viljans. Öll tilveran bendir til tvennskonar lögmáls, nl. náttúrunnar og viljans, hvorutveggja þessara heimta að þeim sje hlýðnast, enn sá er munurinn, að nauðsyn náttúrunnar er blind, hennar kröfum er hlýðnast með ómótstæðilega mætti; viljans lögmál þannig mæti er ekki neitandi, heldur bjóðandi. Það heimtar kröfum sínum ekki sjeða hlýðnast, því það heimtar af manninum hlýðnaðar, t.a.m. skyldan samvitskunnar eini-helur í sjer nauðsyn, enn ekki neitandi, heldur bjóðandi. Vegna þess hið góða, eða þetta æðsta mjög viljans er ekki ætlað einungis hverjum einstaklingi, heldur er mjög als fjelagsins, svo hlýtur þessi vísindagrein líka um hið góða að sameina það í hvorutveggja tilliti, að skoða þann einstaka í sambandi við fjelagið alt, þessvegna hlýtur vísindagreinin að koma fram eins og skylda og dygðafræði og ... eins og sjiðafræði, nl. ekki einungis fyrirskrifa hverjum einstökum reglur, heldur fjelaginu öllu, sem á að stefna að hina sama æðsta takmarki. Í tilliti til þessa, hafa menn gjört mismun á ethica og theologia moralis, hvorutveggja er upprunalega ið sama, enn á seinni tímum hafa menn gjefið því nýja mismunandi þýðingu. Ethica hefur meir tillit til als fjelagsins að hið góða sje mjög þeirr sjerstakl. ... als fjelags manna. Theol. moralis hefur hvern tillit til hans einstakl. manns. Schleiermacher og Hegel þeir hafa vakið á ný hina gömlu skoðun Platóns um sjiðafræðina, sem ... mjög fjelagsmanna. Kant þinn og Fichte hinn þinni, útlistuðu hans fremur sem dygðafræði með tilliti til hans einstakl. Hin kristilega sjiðafræði verður að sameina hvorutveggja atriðin. Hvor þinn Kant og Fichte aðgreindu afarmjög hið einstaka frá hinu almenna, eins og þeir aðgreindu afarmjög hina skoðandi (theoretiska) og bjóðandi (practiske) heimspeki. Eptir hinna Kants skoðun gjetur engin áreiðanleg grundvallar vissa, vegna sje heimspekileg, engin vissa um guðlega opinberun eða hina æðri skynsemi, það eina sem er áreiðanlegt, er hin bjóðandi skynsemi, raust samvitskunnar og skyldukrafan, það er sú áreiðanlega vissa, (den kategoriske Imperativ). Eptir þessari heimspeki er þessvegna hið æðsta góða einungis krafa, enn ekki að maðurinn viti að það sje nein og vera; þessvegna varð sjiðafræðin hjá honum einungis skyldur og dygðafræði. Þvínæst hefir seinni tíma grundvöll, sjerstaklega Hegels eldri, bent til hið góða er ekki einungis krafa heldur verandi;x) þetta varðar sjiðafræðin að hafa þinn augum sje að það góða er ekki einungis óorðið heldur líka verandi. Mannlegir kraptar gjeta þvíað eins átt von á að fullnægja hinu bjóðanda lögmáli að það mæti oss utanaf eins og verulegt vald, lögmál als fjelagsins, sem er orðið til áður enn vjer komum af skeð. —

2. Grein.

Hvaðan sjer það! Siðafræðin, eins og vísindagrein er sprottin af sjerstaklegri tilfinningu hvörrar þjóðar. Sjerstakl. ásigkomulag hvers fjelags, á sjer djúpar rætur í trúnni og sjerstaklegt byggist þessvegna á ... trúnni: Af þessari sjerstakl. meðvitund og ástandi skapast nú eptir sjiðafræðin. Hin fyrstu drög til hennar finna menn í máltækjum og reglunum og spakmælunum, því í þeim gjeyma og fela þjóðirnar sjerstakl. sannindi. Reynsla lífsins er þar heldur í einsamri hugmynd (eða vissum) til að vera grundvöll hins aðra; þannig finna menn t.a.m. í spakmælunum hinna 7 fornu Grísku spekinga og Pythagóreanar, reyndar eru það sundurlausar greinir, enn eru frækorn sjiðafræðinnar. Hjá Gr. gjeta menn talið hin hinna Sókrates höfund sjiðafræðinnar, á undan honum hefðu menn ei hugsað með sjerstakl. hæf. í sundurlausum greinum. Sama er að segja um Proverbia hjá Gyðingunum, þar eru undirstöðu sjiðafr.. að þær ... á ekki fullkomlega við, heldur: lífsreglufræði! —

x) og þessvegna sje hin skoðandi og bjóðandi grundvöllur í nákvæmasta sambandi

enn þessar sjerstaklegu reglur lífsins og spakmæli, enn ekki enn orðið sjiðafræði. Sjiðafræðin, sem vísindagrein lætur sjer ekki nægja, að taka fram einstök atriði, heldur er það augnamið hennar að útlista atriði sjerstaklegs lögmálsins í samhangandi heildarinnar byggingu, hún á að taka þinn sjer alt sjerstaklegt í öllum aðal atriðum þess, leitast við að sýna í samhengi allar grundvallarreglur hins sjerstaklega lífs, svo hún verði eins og ljóshöll (= ...) að öllu lífinu — —

3. og 4. og 5. grein, allar í sameiningu, og þeirra viðbætirar.

Til þess að skýra þinn sjer hugmynd sjiðafræðinnar og takmark, er nauðsinlegt, að skoða hana í sambandi við aðrar vísindagreinir, þær sem liggja næst henni, af heimspekilegum vísindagreinum, er mannfræðin og lögfræðin. Mannfræðin hefir að nokkru leiti sama inntak og sjiðafræðin, hún hefur það góða þinn augum enn þetta er með öðru máti — Mannfræðin hefur menn þinn augum eins og þeir koma frá hendi náttúrunnar; hún skoðar eðli manns og hvað hann gjeti orðið eptir þeim kostum sem hann er útbúinn með af náttúrunni, hún skoðar því það góða eins og möguleika hjá manninum. Mannfræðin er eins og seinasti hlekkur í náttúruheimspekinni, því hún sýnir að náttúrunnarríkið er á enda, og annað æðra eðli sje í honum og meiri gjörð og fullyrði frelsisins ríki (ríki enn holdsandans, vits og spektar). Enn eins og hún er seinasta grein í náttúruheimspekinni, svo er hún líka fyrsti liður í andaheimspekinni, því í mannfræðinni er frelsið í byrjuninni, einungis eins og möguleiki, náttúrulegir hæfilegleikar mannsins; — Þannig hefst mannfræðin við að leiða út þinn gjörningunum, hvernig Mannkynið sje af einum kynþætti eða fleirum, hvernig skandi á þjóðamismuninum, hún rannsakar kynferðismuninn, skoðar manninn á einstökum aldursskeiðum; enn fremur ... mannfræðin lengra, og verður að sálarfræði, skoðar hina með fullu hæfilegleika andans.

Kant var sá fyrsti á seinni tímum, sem vakti áhuga á sálarfræðinni, og Steffens og Schubert hafa sýnt samband andaheimspekinnar og náttúruheimspekinnar. Steffens skoðar náttúruríkið eins og spásögu um annað, það sem í náttúrunnarríkinu felst, eins og hulið frækorn, kemur fram í andans ríki eins og ...legt líf. Þannig ber þá eptir hans kenningu náttúrufræðin vitnisburð um sjiðafræðina, þar enn eins og undirbúningur undir hana, og kemst stig á þeim bendir til samsvarandi æðra atriðis í sjiðafræðinni, t.a.m. kvalinar benda til hinnar sjerstaklegu sjálfsákvörðunar viljans. Mannfræðin skoðar það góða eins og möguleika, enn sjiðafræðin skoðar manninn ekki einungis eins og hið í náttúrunni, sem gjeti orðið þetta og þetta, heldur skoðar hún hann á leiðinni til fullkomlegleikans, sem þann sem á að ná takmarki sínu, þinn atorku viljans. — Álas hjá enn fremur á vöðld sannleiksins! —:

Sjiðafræðin er enn fremur skyld lögspekinni, sem talar um rjett og rjettarástand, Rjettur (jus) enn kröfur frelsisins, til að gjeta lifað og þróast (dafnað) á einhvern hátt, og gjeta eflst samkvæmt reglunum skynseminnar. Rjettarástandið er gagnstætt vilja ástandinu, þarsem einungis ... ræður, og þarsem frelsið á sjer ekkert verndarhæli. Rjetturinn lifir og þróast þar sem stjórn er, Ríkisstjórnin er gagnstæð óstjórninni og villuástandinu, hún er því á fyrsta stigi hinnar nokkurskonar ... eða ... þinn frelsið — enn þá er hún gagnstæð því sem fer fram á Íslandi á tíðum ... maa þar. Hjer er jeg að lýsa stjórninni góðu og vitru, rjettláta og milda; Enn hvar er hún algjör í heimi? — til að vera í beint ... stjórnarinnar, heldur í viðskiptum öllum afstöðu, sem gjefur orðið skotlegar frelsins. Enn ríkisstjórnin hefur ekki einungis þeirrar varnartilgáng, eða að hafa, þarsem hún fer fram reglulega og beiti skynsemi og helgri rjettvísi og guðsóttatilskipununum — heldur er hún — eða á að vera — það ríki, sem tekur að sjer hið frelsins, að það dafni — eflist og þróist — á einhvern hátt, (og líka innra). Hin kristilega stjórn setur sjer það mið, að allar hugmyndir gjeti frjálslega dafnað, eflst og vaxið — að ríki sannleikans aukist og breiðist út í allar áttir. Þannig ætti hún að taka að sjer vísindin í ... og menntir og trúarbrögð, og eptir því sem þjóðinni fer fram, eptir því hefur líka hún ætti svo að vera stjórnin fleiri mjög þinn augum. Stjórnina gjeta menn því skoðað á negativ-hátt, meðan þjóðirnar eru í nokkurskonar villuástandi sínu, enn hið sanna mjög hvaða stjórnarinnar er positiv, að taka að sjer alt það, sem rjett hefur til að dafna, að efla ríki frelsisins á einhvern hátt. Þó nú lögspekin hafi til einhalds það góða eins og sjiðafræðin, þá er það á langtum annan hátt og ófullkominn; hún hefur einungis tillit til annar ytri hliðar á frelsinu; Sjiðafræðin skoðar allar hina innri hlið, dýpri frelsisins, hvorutveggja taka til skoðunar alt ríki frelsins, enn þó með hvorja máti lögfræðin lýtur á það ytra, rjettur á alla; enn sjiðafræðin skoðar rjettar á mót það innra alt. Lögfræðin sjer að hún hangandi rjettlæti — (þar sem hún er bygð á skynsemi, rækt og skynsemi og ... enn ekki látum ganga á skrápskóm sem ... Sjiðafræðin sjer að því sjerstaklega, innra rjettlæti. Lögfræðin grenslast ekki eptir hvötunum og tilgángi þeirra verka, sjiðafræðin rannsakar alla hina innri afkyma viljans, og leyndardóma frelsisins. —